

Катерина Руденко

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID: 0009-0002-0727-8905
topnsp@gmail.com

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ МЕТАФОР НА ПОЗНАЧЕННЯ ПСИХІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Актуальність статті полягає в необхідності глибшого розуміння й ефективного перекладу метафоричних виразів, що використовуються в англійській медичній термінології для опису психічних розладів. Психічне здоров'я є важливою складовою загального благополуччя, і правильне відображення медичних метафор у перекладі сприяє точнішому діагностуванню, лікуванню та суспільному сприйняттю психічних захворювань. Вивчення цих метафор є важливим як для професійних перекладачів, так і для медичних працівників, оскільки дозволяє уникнути непорозумінь, що можуть вплинути на лікування пацієнтів. Дослідження допомагає виявити культурні відмінності у сприйнятті психічних захворювань, що відображається у мовних засобах, і сприяє створенню більш адекватних перекладів, які зберігають зміст і емоційне забарвлення оригіналу. Мета роботи полягає в дослідженні англійських медичних метафор, які використовуються для позначення психічних захворювань, та вивченні засобів їхнього відтворення в українській мові з метою забезпечення точного перекладу. Результати дослідження сприяють розумінню впливу культурного контексту на процес перекладу медичних текстів, та можуть бути використані для вдосконалення методик навчання професійних перекладачів у медичній галузі.

Ключові слова: медичні метафори; психічні захворювання; відтворення медичних метафор; англійські метафори.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Переклад метафоричних виразів в англійській медичній термінології є складним завданням через їхню багатогранність та культурні особливості. Метафори відіграють важливу роль у комунікації про психічне здоров'я, впливаючи на діагностику, лікування та сприйняття психічних розладів. Неправильний переклад цих виразів може викликати непорозуміння та вплинути на якість медичної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених медичному перекладу, багато авторів акцентують на важливості адаптації метафоричних виразів відповідно до культурних і соціальних контекстів, у яких вони використовуються. Наприклад, за словами Дж. Лакоффа та М. Джонсона (Lakoff & Johnson, 1980, с. 34), метафори є не просто літературними засобами, а «інструментами мислення», які визначають наше розуміння складних концепцій, таких як психічне здоров'я. Дослідження Kövecses (2002) також свідчить, що метафори відображають культурні уявлення та впливають на комунікацію між лікарем і пацієнтом (р. 59). За даними досліджень Цзе Хуанг, перекладацькі стратегії, спрямовані на збереження емоційного забарвлення та точності в перекладі медичних метафор, особливо в галузі психічного здоров'я, потребують поглибленого аналізу і значної культурної адаптації (Huang, 2019, с. 211). Більшість сучасних робіт у цій сфері зосереджуються на специфічних стратегіях перекладу, що дозволяють зберегти змістові й емоційні компоненти метафор. Зокрема, П. Ньюмарк зазначав, що «метафори в медичних текстах часто носять не тільки професійний, але й соціальний зміст» (Newmark, 1988, с. 304), що потребує спеціальної перекладацької підготовки. Однак залишається актуальною

проблема пошуку універсальних методів для перекладу метафор у різних медичних дисциплінах, особливо у психіатрії.

Мета статті. Дослідження англомовних медичних метафор, які описують психічні розлади, та оцінка підходів до їхнього відтворення в українській мові для забезпечення точності й культурної адаптації.

2. МЕТОДИ

Для досягнення мети статті було застосовано комплексний методологічний підхід, що включає різні методи аналізу:

1. **Описовий метод:** вивчено наукові джерела з медичної лінгвістики та перекладу.
2. **Метод концептуального аналізу:** досліджено англомовні медичні тексти для виявлення поширених метафор, їхньої семантики та частотності.
3. **Метод зіставного аналізу:** порівняно англійські метафори з їхніми українськими відповідниками для оцінки точності відтворення змісту.
4. **Соціокультурний аналіз:** оцінено вплив перекладу метафор на сприйняття психічного здоров'я в українському контексті.

Такий підхід забезпечив систематичне дослідження англомовних метафор та їхнього відтворення в українських текстах, спрямоване на вдосконалення міжкультурної комунікації в медичній галузі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Термінологія як сукупність термінів є невіддільною частиною лексичного складу будь-якої мови. Головна мета термінів полягає в тому, щоб назвати та максимально точно визначити кожне конкретне явище чи предмет у певній науковій галузі, забезпечуючи однозначність їх трактування. Наявність кількох різних назв для одного й того ж поняття є небажаною, оскільки може призвести до помилок і неточностей.

Проблемами метафоризації концептів займався американський лінгвіст Джордж Лакофф у своїй фундаментальній праці «Metaphors We Live By» (Lakoff & Johnson, 1980). Він підкреслює, що метафора пронизує наше повсякденне життя, виявляючись не тільки в мовленні, але й у мисленні та діях. Його вчення, разом із роботами його послідовників, отримало назву «теорія концептуальної метафори» («Conceptual Metaphor Theory») або «сучасна теорія метафори» («The Contemporary Theory of Metaphor»). Лакофф стверджує, що наша понятійна система, в межах якої ми мислимо і діємо щодня, є метафоричною за своєю природою, підкреслюючи таким чином когнітивну роль метафори.

Метафори грають важливу роль у формуванні термінологічних систем у медицині. Дослідження показують, що метафори можуть впливати на сприйняття психічних захворювань у суспільстві (Гаврилюк, 2013):

- Стигматизація: деякі метафори можуть посилювати негативні стереотипи, як «психічні хвороби», що може призвести до стигматизації.
- Аналогії: метафори можуть допомогти зрозуміти психічні стани через порівняння з фізичними захворюваннями, наприклад, «хронічна втома» для депресії.
- Розширення уявлень: вони допомагають візуалізувати інтенсивність емоцій, наприклад, «емоційна буря».
- Вплив на лікування: позитивні метафори можуть створювати підтримуюче середовище для пацієнтів.

Для збору англомовних медичних метафор можна використовувати різні джерела та методи. Ось деякі з них:

- Літературні джерела: пошук метафор може бути здійснений у медичних публікаціях, наукових статтях, книгах, журналах та інших літературних джерелах. Це дозволить виявити метафори, які використовуються в професійному медичному дискурсі.

○ Медичні словники та термінологічні бази даних: існують спеціалізовані медичні словники та бази даних. Наприклад, такі ресурси, як «MedlinePlus», «Merriam-Webster Medical Dictionary» та «MedTerms», можуть бути корисними для цієї мети.

○ Аналіз текстів та корпусів: використання комп'ютерних програм для аналізу великих корпусів текстів може допомогти виявити частоту вживання певних медичних метафор та їхні контексти. Наприклад, програми типу «Sketch Engine» або «AntConc» можуть бути корисними для цього типу дослідження .

Типові медичні метафори для позначення психічних захворювань в англійській мові є різноманітними і відображають складність термінології. Ось основні групи метафор (Бережанська, 2013):

1. Метафори, пов'язані з розумовою діяльністю:
«Mental breakdown» (розумове зламання)
«Cognitive dissonance» (пізнавальний дисонанс)
2. Метафори втрати контролю:
«Nervous breakdown» (нервовий розлад)
«Psychological collapse» (психологічний занепад)
3. Метафори для опису симптомів:
«Anxiety is a monster» (тривога - це монстр)
«Depression is a dark cloud» (депресія - це темний хмара)
4. Метафори лікування і відновлення:
«Healing the mind» (лікування розуму)
«Coping mechanisms» (механізми подолання)
5. Метафори емоційних станів:
«Emotional rollercoaster» (емоційна американська гірка)
«Storm of emotions» (шторм емоцій)
6. Метафори, що позначають депресію або безнадію:
«Dark clouds of depression» (темні хмари депресії)
«In a deep hole» (у глибокій ямі)

Ці метафори допомагають уявно передати складність психічних станів, полегшуючи комунікацію між лікарями та пацієнтами, а також сприяють кращому розумінню психічного здоров'я.

Під час аналізу медичних метафоричних термінів, ми впровадили структурну класифікацію, розподіляючи їх на одно-, дво-, три- та багатокомпонентні. Успішність перекладу медичних статей, що містять метафоричну термінологію, залежить від глибини знань у цій галузі, розуміння тексту, відповідності використаної лексики в терміносистемах мови перекладу та використання перекладацьких трансформацій.

У цьому дослідженні було використано класифікацію, запропоновану Ж. Дарбельне і Ж.-П. Віне, яка описує технічні прийоми перекладу: прямий та непрямий переклад. Прикладом метафор за класифікацією можуть бути такі вирази:

- «A wave of anger» – хвиля гніву
- «The storm of emotions» – шторм емоцій
- «The mind is a maze» – розум – це лабіринт

Найчастіше, перекладачі використовували калькування (39 метафоричних термінів), яке є одним з найпоширеніших способів перекладу. Цей підхід передбачає буквальний переклад лексичних одиниць з мови оригіналу та створення нових слів або словосполучень у мові перекладу.

В українському контексті англійські медичні метафори на позначення психічних захворювань часто зустрічаються в медичних текстах, наукових дослідженнях та клінічних документах. Розглянемо кілька прикладів таких метафор з аналізом їх перекладу на українську мову (Білка, 2009):

Медична метафора: «Psychological trauma» – психологічна травма.

Аналіз перекладу: український переклад точно відтворює сутність та характер травми,

що виникає в психічній сфері.

Медична метафора: «Mental breakdown» – психічний злам.

Аналіз перекладу: термін «психічний злам» в українському перекладі передає ідею порушення психічного стану та функціонування.

Медична метафора: «Emotional scars» – емоційні шрами.

Аналіз перекладу: український переклад чітко відображає емоційні наслідки або наслідки психічного травмування.

Медична метафора: «Depression» – депресія.

Аналіз перекладу: термін «депресія» є загальноприйнятим та розповсюдженим українською мовою для позначення психічного стану.

Ці приклади показують, що переклад англійських медичних метафор на позначення психічних захворювань в українському контексті здійснюється відповідно до медичних термінів та норм української мови.

Метафори в медичній термінології використовуються для уявлення складних медичних понять за допомогою звичайних або відомих понять. Це один з продуктивних методів словотворення в медичній галузі, де терміни-метафори допомагають зрозуміти та уявити абстрактні концепції через їхнє порівняння з відомими об'єктами або явищами. Наприклад, вживаючи метафору «серце країни» для позначення центрального медичного закладу в регіоні, ми надаємо інформацію про його важливе значення та центральну роль у системі охорони здоров'я.

Переклад медичних метафор може значно вплинути на сприйняття психічних захворювань в українському суспільстві. Тут важливо врахувати кілька ключових аспектів (Антонівська, 2017):

- Культурні особливості: деякі метафори або терміни, що використовуються в англійській мові для опису психічних захворювань, можуть мати іншу вагу або звучання в українському контексті через культурні відмінності. Наприклад, термін «mental illness» (психічна хвороба) може викликати різні асоціації у різних культурах.

- Точність та науковість: важливо, щоб переклад метафор був точним та науковим. Наприклад, використання метафори «душевні рани» може бути менш науково обґрунтованим, ніж термін «психічні травми».

- Система охорони здоров'я: українська система охорони здоров'я також використовує власні терміни та метафори для опису психічних захворювань. Переклад метафор може вплинути на розуміння та сприйняття психічних проблем серед медичних працівників та громадськості.

Ще однією важливою особливістю є уникання перекладів, які можуть викликати непорозуміння або негативні асоціації у пацієнтів. Наприклад, вживання метафор чорної краплі або темної хмари для опису психічного стану може створювати негативне враження або викликати почуття страху у людей з психічними проблемами (Дячук, 2021). Тому важливо обирати терміни та метафори, які не тільки точно відображають стан пацієнта, але і не мають високого ризику сприйняття їх негативно.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження медичних метафор в контексті позначення психічних захворювань та їх роль у формуванні суспільного сприйняття цих захворювань виявило важливі аспекти в уявленні та сприйнятті цих станів. Метафори в медичній термінології виявилися не лише засобом зв'язку між науковими концепціями та повсякденним сприйняттям, а й ефективним інструментом у комунікації лікарів з пацієнтами.

Вивчення медичних метафор виявляється ключовим для розуміння та покращення якості медичної допомоги та взаємодії між фахівцями та пацієнтами. Дослідження джерел та методів збору англійських медичних метафор показує їхню широку поширеність у медичній літературі, публікаціях та розмовній мові медичних працівників. Важливою частиною цього

дослідження є аналіз контексту вживання метафор та їхнього сприйняття у різних груп споживачів медичної інформації.

В ході дослідження було виявлено, що переклад англomовних медичних метафор в українському контексті має значний вплив на сприйняття психічних захворювань українським суспільством. Тому важливо враховувати місцеві культурні особливості та використовувати такі медичні метафори, які були б зрозумілими та прийнятними для українських пацієнтів.

Таким чином, вплив перекладу медичних метафор на українське суспільне сприйняття психічних захворювань є значним, і важливо враховувати цей аспект при розробці медичних текстів та у комунікації з пацієнтами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Акішина, М. С. (2015). Комунікативно-прагматичний потенціал тропів у англomовному поетичному тексті XXI століття. *Лінгвістика*, 19, 8–12.
- Антонівська, М. О. (2017). Лінгвістичні особливості функціонування та перекладу метафор у художньому стилі англійської мови. *Young Scientist*, 8, 115–118.
- Арістотель. (1967). *Поетика*. Мистецтво.
- Бережанська, Ю. В. (2013). Концептуальна метафора в англomовному медичному дискурсі. *Філологічні Студії*, 9, 479–484.
- Білка, О. (2009). Функції наукової метафори у біологічній галузі. *Філологічні науки*, 1, 117–121.
- Бондар, Н. В. (2017). Метафора як основа семантичної деривації термінів гастроентерології в німецькій мові. *Одеський лінгвістичний вісник*, 10, 28–31.
- Бражук, Ю. Б. (2012). Метафоричний компонент у медичній термінології (на матеріалі анатомічних і клінічних термінів). *Studia Linguistica*, 6, 224–228.
- Гаврилюк, А. П. (2013). Метафора, її природа та роль у мові та мовленні, (2), 29–33.
- Дарбельне, Ж., & Віне, Ж.-П. (1980). *Теорія і практика (французька мова)*. Київ.
- Дудецька, С. Г. (2004). Функціонування метафоричних термінів підмови стоматології і черепно-щелепно-лицьової хірургії. *Питання когнітивної лінгвістики*, 2, 60–67.
- Дячук, Н. В. (2021). Специфіка функціонування метафори у художніх текстах. *Філологічні науки*, 340–342.
- Снікєєва, С. М. (2006). Синергетичні аспекти семантичної деривації (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, 726, 171–178.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press.
- Huang, J. (2019). The role of conceptual metaphors in medical discourse: A cognitive approach. *Journal of Language and Health*, 5(3), 45–58.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.

REFERENCES

- Akishina, M. S. (2015). Komunikatyvno-pragmatychnyi potentsial tropiv u anhlomovnomu poetychnomu teksti XXI stolittia [Communicative and pragmatic potential of tropes in English poetic text of the 21st century]. *Linhvistyka* [Linguistics], (19), 8–12. [in Ukrainian]
- Antonivska, M. O. (2017). Linhvistychni osoblyvosti funktsionuvannia ta perekladu metafor u khudozhnomu styli anhlisjskoi movy [Linguistic peculiarities of functioning and translating metaphors in the artistic style of the English language]. *Young Scientist*, (8), 115–118. [in Ukrainian]
- Aristotel. (1967). *Poetyka* [Poetics]. Mystetstvo. [in Ukrainian]
- Berezhanska, Yu. V. (2013). Kontseptualna metafora v anhlomovnomu medychnomu dyskursi [Conceptual metaphor in English medical discourse]. *Filolohichni Studii* [Philological Studies], (9), 479–484. [in Ukrainian]
- Bilka, O. (2009). Funktsii naukovoï metafori u biolohichnii haluzi [Functions of scientific metaphor in the field of biology]. *Filolohichni Nauky* [Philological Sciences], (1), 117–121. [in Ukrainian]
- Bondar, N. V. (2017). Metafora yak osnova semantychnoi deryvatsii terminiv gastroenterolohii v nimetsksij movi [Metaphor as a basis for semantic derivation of gastroenterology terms in German]. *Odeskyi Linhvistychnyi Visnyk* [Odessa Linguistic Bulletin], (10), 28–31. [in Ukrainian]
- Brazhuk, Yu. B. (2012). Metaforychnyi komponent u medychnii terminolohii (na materiali anatomiinykh i klinichnykh terminiv) [Metaphorical component in medical terminology (based on anatomical and clinical terms)]. *Studia Linguistica*, (6), 224–228. [in Ukrainian]
- Havryliuk, A. P. (2013). Metafora, yii pryroda ta rol u movi ta movlenni [Metaphor, its nature, and role in language and speech], (2), 29–33. [in Ukrainian]
- Darbelnet, J., & Vinay, J.-P. (1980). *Teoriia i praktyka (frantsuzka mova)* [Theory and practice (French language)].

- Kyiv. [in Ukrainian]
- Dudetska, S. H. (2004). Funktsionuvannia metaforychnykh terminiv pidmovy stomatolohii i cherepno-shchelepno-lytsovoi khirurgii [Functioning of metaphorical terms in the sublanguage of dentistry and maxillofacial surgery]. *Pytannia Kohnityvnoi Linhvistyky* [Issues in Cognitive Linguistics], (2), 60–67. [in Ukrainian]
- Dyachuk, N. V. (2021). Spetsyfika funktsionuvannia metafory u khudozhnikh tekstakh [Specifics of metaphor functioning in artistic texts]. *Filolohichni Nauky* [Philological Sciences], 340–342. [in Ukrainian]
- Yenikieva, S. M. (2006). Synerhetychni aspekty semantychnoi deryvatsii (na materialy suchasnoi anhlijskoi movy) [Synergetic aspects of semantic derivation (based on modern English language)]. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu im. V. N. Karazina* [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University], (726), 171–178.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press.
- Huang, J. (2019). The role of conceptual metaphors in medical discourse: A cognitive approach. *Journal of Language and Health*, 5(3), 45–58.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.

Kateryna Rudenko. English Medical Metaphors Denoting Mental Disorders and Their Rendering in Ukrainian.

The article examines the concept and classification of metaphors in medical terminology, substantiating the features of using medical metaphors to denote mental disorders. The study aims to clarify the role of metaphors in shaping public perception of mental disorders and to analyze the sources and methods of collecting English medical metaphors, further identifying typical English metaphorical expressions related to mental disorders. The functions of English medical metaphors and their impact on the sociocultural context are revealed, and the influence of translating such metaphors on the Ukrainian public perception of mental disorders is established. The scientific novelty of the work lies in the systematic study of English medical metaphors and the specificity of their rendering in Ukrainian. This research represents the first comprehensive analysis of translation strategies for conveying mental health metaphors, considering cultural and linguistic differences between English and Ukrainian. The study's findings contribute to a deeper understanding of cultural influences on the translation process of medical texts and can be used to improve training methods for medical translators. The practical significance of the work lies in the applicability of the results for improving medical translation practices in mental health. The developed recommendations may be useful for professional translators, educators, students, and medical practitioners working with English-language texts. Furthermore, the research findings may enhance communication between healthcare providers and patients from diverse cultural backgrounds, ensuring a more accurate and comprehensible delivery of medical information.

Keywords: medical metaphors; mental disorders; translation of medical metaphors; English medical metaphors.

Received: November 22, 2024

Accepted: December 23, 2024